

EKOTURİZM: Söylenmesi Kolay Yapılması Zor

Dr. Oğuz KURDOĞLU / Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi



Dünyada ve Türkiye'de doğa temelli turizmin, son yıllarda dünya turizm pastasından aldığı pay hızla artmaya başlamıştır. Klasik turizm önemini korumakla birlikte bilinen turizm etkinlikleri yerine; keşfetmeye, doğal

alanlara ve kırsal yaşama dayalı turizme eğilim artmaktadır. Doğa temelli turizm, dağlara, ormanlara, göllere, bozulmamış ekosistemlere ve geleneksel kültüre ihtiyaç gösteren bir turizm türüdür. Bu açıdan değerlendirildiğinde; bozulmamış ekosistemler ve geleneksel kırsal yaşamın en özgün örneklerinin çoklukla bulunduğu gelişmekte olan ülkelerin, iyi planlamalar ve çevre korumalı kalkınma modelleriyle bu pastadan daha büyük pay alabilme konusunda daha şanslı durumda oldukları görülmektedir.

İnsanlık tarihiyle paralellik gösteren seyahat etme olayı, konaklama ile birleşerek 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dev bir endüstri haline gelmiş ve turizm adıyla pek çok ülkenin en önemli kalkınma araçlarından biri olmuştur. Toplumların gelirleri ile refahlarındaki artış ve özgürlüklerdeki gelişmeler, ulaşım ve iletişimdeki ilerlemeler, turizm hareketlerindeki devasa artışın en önemli nedenleri olarak öne çıkmıştır. Hatta ulaşımındaki gelişmeler; hız, konfor, kapasite ve ucuzluk, turizmin insanların vazgeçilmez etkinliği haline gelmesinde en belirleyici rolü oynamıştır. Ancak özellikle 1970'lerden itibaren kitle turizminin doğal ve kültürel varlıklar üzerindeki tahrip edici etkisi daha da belirginleşmiş ve dile getirilmeye başlanmıştır. Bu süreçten itibaren insanoğlu kaynakları koruyarak yararlanma konusunda yeni arayışlara girmiştir. Böylece çok çeşitli etkinlikleri içeren alternatif turizm tipleri gündeme girmeye başlamıştır.

Kırsal turizm ve ekoturizm de bu yeni anlayış ve uygulamanın bir çeşidi olarak alternatif turizm türleri içinde en yaygın kabul gören ve gelişmekte olan ülkeler için önemli bir kalkınma aracı olarak değerlendirilen turizm etkinlikleri olarak dikkati çekmektedir. Bu turizm tipleri; daha çok yerel halk tarafından ve aile işletmesi ölçeğinde uygulanan, geleneksel (eski) konutların ve kültürel öğelerin ağırlıkla yaşatıldığı ve kullanıldığı faaliyetler olarak öne çıkmaktadır. Öyle ki ekolojik ürünlerin ana materyal olduğu kırsal turizm, turizmde atılım yapamamış olan pek çok az gelişmiş yerleşim için büyük potansiyel ortaya kaymaktadır.

Ekoturizm ya da ekolojik turizm; eğlenmeyi, doğayı ve kültürel kaynakları anlayarak ko-



Arhavi Kamilet Vadisi ülkemizdeki ve Kafkasya ekolojik bölgesinin en bozulmamış, en bakir kalmış alanlarından biridir.

* Makalede yer alan fotoğraflar Dr. Oğuz Kurdoğlu'na aittir.

rumayı destekleyen, düşük ziyaretçi etkisi olan ve yerel halka sosyo-ekonomik yarar sağlayan, bozulmamış doğal alanlara yapılan çevresel açıdan sorumlu seyahat olarak açıklanmaktadır

Ancak sorumluluk ve koruma bir yana, dünyada olduğu gibi ülkemizde de hızla gelişen turizm yatırımları, hep en kısa sürede en fazla kâr sağlama ilkesi üzerine oturtulmuştur. Turizm yatırımlarına gerçek anlamda yön verecek ulusal politikaların ve programların oluşturulamamış olması; son derece değerli ekosistemlerin, tarihsel ve arkeolojik mirasın yok olmasına neden olmuş, turizm ve çevre birbirini destekleyen olması gerekirken, yok eden iki zıt tarafı oluşturmuştur.

Örneğin 2002 yılında düzenlenen Turizm Şurasında ortaya konan 106 karardan birine göre; 2020 yılı için 60 milyon turist, 50 milyar dolar döviz hedeflenmektedir. Şimdilerde 2023 yılı için 50 milyon turist 50 milyar dolar gelir hedefi dillendirilmektedir. İşin doğrusu oldukça gerçekçi ve önemli bazı önerilerin bulunduğu şura kararlarında, her türlü gelir getirici önlem işaret edilmesine rağmen bu gelirlerin gerçek sağlayıcısı ve turizmin ana sermayesi olan doğal ve kültürel kaynakların korunması ve taşıma kapasitesinin belirlenmesine yönelik kayda değer hiçbir önlem öne çıkarılmamıştır. Bu durum bile turizm sektörünün sadece yatırımlara odaklandığını ve doğal değerleri yok eden sürecin de bu düşüncenin bir ürünü olduğunu gözardı etmemek gerekir. Bu nedenle

Dünyada ve Ülkemizde Klasik ve Doğa Temelli Turizmin Büyüklüğü

Turizm endüstrisi 2008 itibarıyla 700 milyar Dolar harcayan yaklaşık 920 milyon kişiye hizmet veren bir sektör haline gelmiştir. Turist sayısının 2020 yılında ise 1.6 milyara çıkacağı tahmin edilmektedir. Tüm bu turist miktarının en az dörtte birinin de üçüncü dünya ülkelerinde olacağı düşünülmektedir.

Dünya Ekoturizm Derneği'nin 2000 yılı ve rilerine göre 1994 yılında uluslararası turizm seyahatlerinin 529 milyon kişiye ulaştığı ve bu sayının 211-317 milyonluk bölümünün doğa turizmine ait olduğunu bildirmektedir. Bununla birlikte çeşitli ülkelerin milli gelirlerine 93 ile 233 milyar dolar katkı sağladığı belirtilmektedir. **Yine bu verilere göre; her yıl turizmde % 4'lük bir artışa karşılık, doğa temelli turizmde % 10-30 arasında artış olmaktadır.**



Arhavi Mençuna Şelalesi 10 yıl önce keşfedildi.

Doğu Karadeniz'de arazi gözlemleri ve tur operatörleri ile yapılan görüşmeler ışığında Kaçkar Dağları ve yüksek yaylalarında rehberler eşliğinde ya da bağımsız olarak gezen yerli ve yabancı turist sayısının da 10-15 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir ki bu kişilerin çoğu Yusufeli Yaylalar Köyünden giriş yapmaktadır.

2001 yılında yapılan bir çalışmada, ortalama % 50 doluluk dikkate alınarak yapılan değerlendirmede, Ayder'de bulunan 30 oteldeki 887 belediye belgeli yataktan 500 000 USD otel geliri elde edildiği saptanmıştır. Bu rakamlara, yerel rehberlik, yerel el sanatları ve yemekler ile taşıma ücretleri eklendiği zaman alana bırakılan para son derece önemli miktarlara ulaşmaktadır .

Milli parkın doğu sınırı olan Yusufeli Yaylalar Köyünden Kaçkar Dağları Milli Parkına 2000 yılında %85'i yabancı olmak üzere 2500 turist giriş yapmıştır. Burada bulunan yerel otel işletmesinin düzenlediği trans-Kaçkar turlarının sayısı yıl içinde 80'i bulmakta ve sadece taşımacılıkta kullanılan katırlar için kendisine yaklaşık 12000 Dolar ödeme yapılmaktadır. Rehberlere verilen ücret günlük 40 Dolar civarındadır ve aynı işletmecinin 2001 yılı turizm mevsiminde yerel rehberlere ödediği para yaklaşık 2000

Dolardır. Turizm örgütü yetkilileri ile yapılan görüşmelere göre 2006 yılında bu alandan 10 binden fazla ziyaretçi milli parka giriş yapmıştır. Bu da yörenin kazancının her yıl katlanarak arttığı anlamına gelmektedir.

Bu durumun bir göstergesi olmak üzere, 2004 yılında turizm firma temsilcileri ile yüz yüze yapılan görüşmelere göre; Kaçkarlarda doğrudan doğa turizmi ile uğraşan firma sayısının 10 civarında, Kaçkarlara gelen çadırılı, organize turist sayısının ise 2000 kadar olduğu anlaşılmıştır. Bu geziler sonucu 750 bin TL olarak ortaya çıkan tek bir şirket cirosunun 500 bin TL'lik bölümü yerel işletmelere kalmıştır. Yönetim planı olmayan ve turizm için özel çalışmaların yapılmadığı bir alanda oluşan gelirlerin gelecek açısından umut verici olduğu görülmektedir.



Borçka Karagöl turistlerin büyük ilgisini çekmektedir.

Turizm ve korunan alanlarla ilgili konuya Doğu Karadeniz Bölgesi Bölgesel Kalkınma Planı (DOKAP) Taslak Nihai Raporunda da değinilmektedir. Bölüm 5 Sektörel Strateji ana başlığı altındaki Ekonomik Kalkınma Stratejisi bölümünde turizm de işlenmiş ve genel olarak kısıtlara ve stratejilere yer verilmiştir. Bir diğer alt bölüm olan Çevresel Kalkınma Stratejisi alt bölümünde ise Milli Park Sisteminin yetersizliği konu edilmekte ve koruma alanlarının yönetim sisteminin yenilenmesine yönelik öneriler sıralanmaktadır. Ve nihayet Kırsal Çevre bölümünde "Kırsal Turizmin Teşvik Edilmesi" önerilmekte, özetle; aslında korunan alan sistemlerinin iyileştirilmesi ve yaygın olarak buralarda yapılmakta olan ekoturizm öneril-

mekte, sosyo-kültürel yapı ve ekonomiye katkı yapacağı vurgulanmaktadır. Bazı eksikleri bulunmasına karşın bu öneriler, konunun bölge açısından önemini ortaya koyması bakımından dikkate değer olduğu düşünülmektedir.

Turizm ile ilgili yapılan araştırmalar; seyahatlerin asıl nedeni olarak, değişik insanlar ve kültürler ile doğal kaynakları görmek gibi ortak bir sonucu ortaya koymaktadır. Özetle kişi, sıradan olmayan şeyleri görmek istemektedir. Buna göre; doğal güzellikler, yaban hayatı, el sanatları, yemek kültürü (gastronomi), sanatsal anıt ve etkinlikler, tarihi ve arkeolojik kaynaklar, geleneksel tarım-hayvancılık ve kullanılan aletler, geleneksel kırsal yaşam, geleneksel (yerel) mimari, dini anıtlar ve dini olaylar, eğitim kurumları, müzeler, sağlık kurumları ve kaplıcalar, mağaralar, dağlar ve benzeri arzuların tümü tek ya da bir bölüm olarak turistik çekicilikleri oluşturur. Bu çekicilikler; ulaşım, konaklama, hizmet ve diğer alt yapı çalışmaları ile desteklenerek gerçek birer turistik arz olarak sunulurlar.

Artvin İli de sahip olduğu çekicilikler açısından değerlendirildiğinde, önemli kaynaklara ev sahipliği yaptığı görülmekte ancak özellikle turizm bakımından belirgin alt yapı eksiklikleri de göze çarpmaktadır.

Ekoturizm'den (Kırsal Turizm'den) Beklenen Yararlar

Bozulmamış doğal sistemlerin ve kırsal yaşamın, turizm talepleri arasında ön sıraları almaya başlaması ile çoğunlukla bu kaynaklarını koruyan ülkelerin, artan küresel turizm cirosundan giderek daha fazla pay aldığı görülmektedir.

Örneğin milli parkların bozulmamış doğal kaynakları ile, planlı rekreasyon (turizm) etkinliklerini de topluma sunmak gibi bir görev yüklendiği kabul edilmekle birlikte en öncelikli amacının koruma olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Eğer mevcut kaynaklar iyi korunabilir ya da turizm bu kaynaklara zarar vermeden uygulanabilirse; turizm ve koruma, beklenenin aksine birbirlerini besleyen olgular olarak kırsal refah için önemli bir araç durumuna gelebilir ve aşağıda özetlenen şu yararlar sağlanabilir:

- Ekoturizm, doğa koruma için daha iyi maddi kaynak oluşturur
- Doğrudan turizm sektörünü ve dolaylı olarak yardımcı sektörlerin gelişmesini sağlar
- Geleneksel mimarinin korunmasına, el sa-

natları ve yerel ürünlerin gelişmesine, tarımsal ve hayvansal ürün artışına ve çeşitlenmesine neden olur

- Rehberlik, yerel üretim ve satış, tarım ve hayvansal üründen elde edilen gelirler, istihdama ve kırsal ekonomiye katkı yapar
- Ürün ve hizmet standardizasyonu sağlar
- Gelirlerde oluşan artış, yerel halkı doğal kaynakların korunmasında motive eder ve katılıma yönlendirir, başka yöreler için örnek ve özendirici olur
- Hükümetlere korumanın önemini fark ettirerek, yeni koruma alanları ilanına neden olabilir

- Yöre ve ülke imajı için olumlu etkiler yapar
Bu bilgiler ışığında konu irdelendiğinde, Yapılmaması Gerekenler:

- Kırsal turizmi öncü sektörlerden biri olarak düşünüp sadece ona yönelik tanıtım ve reklam yapılması, ölçsüz ve pazarı belli olmayan, çevresel ve ekonomik olarak yük getiren yatırımlara neden olacaktır. Güzel Ülkemizde bu tanıma uygun kamu ve özel sektör eliyle yapılan çok sayıda yatırım, günümüzde çözülmesi gereken ciddi sorunlar olarak durmaktadır.
- Bununla birlikte turistik yatırımlar yönünden çok yetersiz buna karşılık belirli potansiyeli olan yörelerde asgari ölçüde ve örnek olabilecek bazı tesislerin yapılması zorunlu görülmektedir.
- Ancak bu uygulamalar sırasında turizmin ana sermayesi olan doğal ve kültürel kaynakların tüketilmemesi gerekmektedir. Başka bir deyişle turizmin, aynı zamanda korumayı sağlayan bir araç olarak görülmesi, hem turizm gelirlerinin hem de kaynakların sürdürülebilirliğinin temel dayanak noktası durumunda olduğu unutulmamalıdır. Eğer bu etkinlikler doğal değerlerde düşüşe neden olursa başka bir deyişle sularını kirletir, ormanlarını azaltır ve bozar, yerel kültür ve kırsal yaşamda değişikliğe neden olursa turizm başlamadan kendisini tüketmeye başlayacak demektir. Unutulmamalıdır ki turizmi yine turizm yok eder, elbette doğa ile birlikte.
- Şimdiye kadar talebe karşılık oluşturulmaya çalışılan turizm arzları özellikle konaklama birimleri ile sınırlı kalmıştır. Örneğin geleneksel ev tiplerinden ve yaşayışından uzaklaşmış, yaylacılığın temel nedeni olan



Eşsiz manzarasıyla Borçka Karagöl, ziyaretçilerini bekliyor.

hayvancılık büyük oranda terkedilmiştir. Bunların yanı sıra yapılmakta olan kimi yatırım çalışmalarının ekolojik ve estetik kaygılardan uzak oluşu, alan üzerinde önemli tahribatlar oluşturmuştur. Özellikle turizm adına yapılmakta olan bina ya da yolların, belli bir planın parçaları olmadığı, doğa turizminin kitle turizmi gibi algılandığı ve o beklenti ile yoğun yatırım içerisine girildiği görülmektedir.

- Yatırım arzusu bu kadarla da kalmamakta, özellikle yolu olmayan yüksek yaylalara turizm bahanesiyle yeni yollar yapılmaktadır. Oysa yüksek yaylalarda yol ekoturizm için yatırım değil, sonun başlangıcıdır.

Yapılması Gerekenler

- Ekolojik tarım ve hayvancılığa yönelik düzenlemelerin, sahip olduğu kaynakların özelliğine göre ilgili köylere dağıtılmasında büyük yarar vardır. Örneğin hayvancılığın mera yönünden zengin, konaklamaların ise geleneksel konut dokusunun korunduğu köyler için düşünülmesi gibi.
- Artvin ve Küre Dağları ekoturizm için en önemli varış noktalarındandır. Bu yöreler mutlaka çevresi ile birlikte değerlendirilmelidir. Örneğin Doğu Karadeniz turizmi, Artvin, Rize, Erzurum, Kars, Ardahan ve Trabzon bağlantılı düşünülmelidir. Bu anlamda Batum şehrinin kaynakları ve yatırımlarından azami yararlanma göz ardı edilmemelidir.
- Kırsal turizm ve ekoturizm kırsal zenginlik araçlarının sadece bir bölümünü oluşturmaktadır. Tek başına kalkınmayı sağlayacak bir düzenleme değildir.



Şavşat Karagöl, Karagöl-Sahara Milli Parkı'nın bir bölümü.

- Bölgenin tüm kaynaklarının değerlendirildiği bir envanter ile Ulusal Plana uyumlu bir bölgesel turizm planına ihtiyaç vardır. Bu açıdan bölgesel turizm imajının oluşturulması için çaba harcanmalı ve hangi turizm çeşidinin alanın hangi bölümünden faydalanacağı belirlenmelidir.
- Yüzlerce yıllık geleneğin ürünü olan sivil mimari örneklerinin yeni yapılan turistik tesislerde mutlaka yaşatılması gereği vardır. Geleneksel sivil mimariyi adreslemeyen ve büyük boyutlu düşünülen yatırımlar yerine, aile işletmesi ölçeği gibi daha küçük boyutlu örnek yatırımlar ekoturizm için daha uygun bir turistik arz olacaktır.
- Yörenin en önemli kültürel miraslarından olan taş işçiliği örneklerinin korunması ve özellikle yaylalarda kullanımının özendirilmesi, hem maliyet hem de estetik açıdan daha doyurucu olacaktır.
- Çok gerekli bazı alanlar dışında yol inşaatları derhal durdurulmalı ve yeni yol yapımlarının başlaması önlenmelidir. Yol inşaatları ekosistemleri bölmekte, yeni heyelan ve erozyonlara neden olmaktadır.
- Tüm geleneksel tarım ve hayvancılık etkinliklerine ait eski (otantik) ürünlerin bir araya getirildiği, geleneksel mimari dokusunda yapısal bozulmaların bulunmadığı (örn. Şavşat, Meydancık, Yusufeli Altıparmak, Borçka Camili ve Arhavi-Arılı vb) bir kaç köy "müze köy" olarak düzenlenmelidir.
- En kısa zamanda atık yönetimi oluşturulmalı, özellikle ekoturizm merkezlerinde bu konu standart hale getirilmelidir.

- Geleneksel tarım ve hayvancılığın korunması ve ekolojik ürün üretiminin yaygınlaştırılması için ürün sertifikasyonu (en azından standardizasyonu) sağlanmalıdır. Bu anlamda ekotarım, ekoturizmin olmazsa olmazıdır.
- Turizm varış noktalarında son derece önemli talep alanları olan tabiat parkı ve milli park gibi korunan alanların sayısı ve alanları arttırılarak hem daha çok alan ve tür korunmalı hem de bu uygulama, turizmi destekleyen bir unsur haline getirilmelidir. Bu anlamda Yusufeli Erzurum yolunun bir bölümü zaman geçirilmeden bir "jeopark" olarak ilan edilmelidir. Özellikle yüksek dağ ekosistemlerinin ve su havzaları koruma altına alınmalı ve korunan alan sahası Doğu Karadenizin en az %30'unu kaplayacak büyüklüğe ulaştırılmalıdır.

Sonuç

Ülkemizde her mikrofonu eline alan "benim yaylam, benim ormanım en güzel" demektedir. Buna karşılık her yayla ya da doğal alan turizm alanı olamayacağına göre, rekabeti arttırıp gelirleri azaltma yerine farklılaştırma stratejisi ile her yörenin başka bir turistik ürün arzını öne çıkarması sağlanmalıdır.

Türkiye'de yoğun ziyaret ile problem yaşanmasından çok, ekoturizm alanı olabilecek yörelerde klasik turizm mantığı ile yatırım yapılmasının doğurduğu çevresel problemler daha öne çıkmaktadır. Pek çok milli park ve yayla; turizm ve diğer alt yapı yatırımlarının doğal değerlerde ve görsel kalitede oluşturduğu bozulmalar ile kazanılmadan kaybedilmiştir ve bu süreç hızla devam etmektedir.

Yeterli ekoturizm ve korunan alan bilincinin olmaması, ekoturizm ve/veya turizm ana planının bulunmaması, turizm alanlarında yerel katılımçılık ve örgütlenme yetersizliği, ekoturizmin en belirgin öğelerinden olan geleneksel kültürel kaynakların korunmasına yönelik bilinç ve destekleyici önlemlerin olmaması, tahrip olmamış tüm dağ ve yaylaların turizm alanı olarak algılanması ve tanıtılması ve en önemlisi aynı alan üzerinde çok sayıda kamu kurumunun kendi planlarına göre uygulama yapması, diğer yandan yerel ekolojik (organik) gıda ürünlerinin yeterli miktarda ve kalitede üretilmemesi, yerel el sanatları üretiminin nitelik ve nicelik olarak yeterli düzeyde olmaması ülkemizin pek çok bozulmamış doğal alanlarının korunmasını ya da ekoturizme dayalı turizm yapılmasını olanaksız kılmaktadır.



Yusufeli Altıparmaklar, Kaçkarların doğu kapısı.

Şüphesiz var olduğu ortama etkisiz bir turizm faaliyeti olamaz. En uygun turizm tipi olarak, korumayı ve yerel gelişmeyi ön planda tutan ekoturizm görünse bile, yalnız başına doğal ve kültürel kaynakları koruması mümkün değildir. Yanlış uygulamaların gene çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik problemler doğuracağı açıktır.

Turizmin fakir kırsal alanları canlandırmak gibi etkileri olmakla birlikte, başta tarım ve hayvancılık gibi etkinliklerin terk edilmesine, bunun yerine hiçbir deneyim ve bilgi sahibi olunmayan otelcilik ve lokantacılığa yönelime neden olmaktadır. Bu durum, zaman içinde mevcut kaynaklar için yerel halk ile turizm sektörü arasında yerel halkın zararına sonuçlanan rekabete yol açmaktadır.

Yaklaşık 10 000 tür ile Türkiye botanik turizmi için adeta bir cennet durumundadır. Ülkeimizin florasına çoğu rehbersiz olan bu turların önemli zararlar verdiği ve ulusal/uluslararası hukuk kuralları ile çoğu türlerin koruma altına alındığı bilinmelidir. Bu nedenle rehbersiz turların yasaklanması ve bu etkinliğe uygun uzman rehberlerin yetiştirilmesi son derece önemlidir. Bitki, hayvan ve arkeolojik materyal arama ve toplama için kesin olarak resmi izin bulunmalıdır. Bu açıdan adı ekoturizm gibi masum bir etkinlik de olsa her isteyen her doğal alana girebilmesi söz konusu olmalıdır.

İyi planlanabilirse ekoturizm; doğayı koruyan bir unsur olarak kullanılabilir ve iyi korunan bir bölge için turizm, uzun süreli gelir kaynağı yaratacak bir araç olarak değerlendirilebilir. Sağlanan gelirlerin kırsal kalkınmaya katkı yapması korumanın da temeli durumundadır. Ancak bunun için her türlü bölgesel planlar, yerel halkı ve kültürü dışlamayacak tam tersi içine alacak şekilde hazırlanmalı, **turizme ait planlar ve uygulamalar ise, yerel halkın geleneğini, gelirlerini ve geleceğini yok etmeyecek şekilde uygulanmalıdır.**

Ekoturizm ülkemizde de hızla yaygınlaşmaktadır. Doğal alanlarımız ne olursa olsun kaynaklarını yok edecek hızlı bir yapılaşmaya, gelişmeye, büyümeye çok fazla tahammül edemeyecektir. Şimdi bir yol ayrımındayız. Ya yavaş fakat uzun erimli ve "korumacı" ya da hızlı ve kısa erimli "kullanıcı" tercihini yapmak zorundayız.

Unutulmamalıdır ki ekoturistler, beş yıldızlı otel konforu değil beş yıldızlı bir doğa tecrübesi yaşamayı tercih ederler, doğal ve kültürel çevreye karşı sorumluluk ve bilinç ararlar, kendi kültürlerinden farklı bir kültür görmek isterler.

Özetle turizmde var olmanın doğayı korumakla olanaklı olabileceğini söylerler... Elbette duyanlara.